స్ట్రేటజిక్ ఎన్విరన్‌మెంటల్ అండ్ సోషల్ అసెస్‌మెంట్ (ఎస్ఈఎస్ఏ)

నిర్వహణ సంగ్రహం

1.1 ప్రాజెక్టు గురించి

ది నేషనల్ డెయిరి సపోర్ట్ ప్రాజెక్ట్ (ఎన్‌డిఎస్‌పి) **కొరకు ప్రపంచ** బ్యాంక్ ఆర్థిక సహాయం పొందటానికి ప్రతిపాదించబడింది. **శాస్త్రీయంగా ప్రణాళిక చేయబడిన** కొత్త ప్రక్రియలకు మార్గం **వేయటం ద్వారా** సక్రమమైన ధానం **మరియు** నియంత్రణ చర్యల సహాయంతో పాలిచ్చే జంతువుల ఉత్పాదకతను పెంచటం **తద్వారా** పరీతంగా పెరుగుతున్న పాల **అవసరాలను** తీర్చటానికి పాల ఉత్పత్తిని పెంచటం**లో** బహుళ రాష్ట్రాలు నిమగ్నం అయ్యేలా చేయటమే దీని లక్ష్యం. పాల ఉత్పత్తిదారులు పాలను క్రయించటానికి సంఘటిత రంగం ఎక్కువ అందుబాటులో ఉండేలా **చేయడం** కూడా ఈ ప్రాజెక్టు **ముఖ్య ఉద్దేశం**. ఎన్‌డిఎస్‌పి మొదటి దశ **2011** అక్టోబరు నుంచి **2017** వరకు అమలవుతుంది.

ఎన్‌డిఎస్‌పిలోని భాగాలు/ఉప భాగాల్లో **ప్రతిపాదించబడిన** ధ కార్యకలాపాలు సామాజిక, పర్యావరణ ప్రభావాలకు **దారి తీయవచ్చును**. ఎన్‌డిఎస్‌పి తయారీలో భాగంగా, ఈ ప్రభావాల్ని అర్థం చేసుకోవటానికి (అనుకూలం, వ్యతిరేకం) , పెంపుదల/తగ్గింపుల వ్యూహ్యాన్ని సూచించటానికి, **జాతీయ పాడి పరిశ్రమాభివృద్ధి సంస్థ (**నేషనల్ డైరీ డవలప్‌మెంట్ బోర్డ్ ఎన్‌డిడిబి) ఒక బయటి ఏజెన్సీ ఎం/ఎస్ ఈఆర్ఎం ఇండియా ప్రైవేటు లిమిటెడ్ ద్వారా స్ట్రేటజిక్ ఎన్విరన్‌మెంటల్ అండ్ సోషల్ అసెస్‌మెంట్ (ఎస్ఈఎస్ఏ) **అనే కార్యక్రమమును చేపట్టడం జరిగినది. ఈ కార్యక్రమము ద్వారా** ఎన్‌డిఎస్‌పి **నమూనా లో** సాధ్యాసాధ్యాల ప్రకారం **తగిన** తగ్గింపు/ పెంపుదలల చర్యలను సంకృతం **చేయబడును**.

ఎస్ఈఎస్ఏ కోసం అవలంబించిన ప్రక్రియ

ఎన్‌డిఎస్‌పి కింద ప్రతిపాదించిన కార్యకలాపాల **సంబంధించి** సామాజిక, పర్యావరణ అంశాలను అర్థం చేసుకోవటానికి ప్రాజెక్టు ప్రతిపాదనలు, ధానాలు, నియంత్రణల సంక్ష, ప్రాథమిక సర్వే , భాగస్వామ్య **పక్షాలతో సంప్రదింపులు వంటి సమగ్రమైన** చర్చలపై ఎస్ఈఎస్ఏ ఆధారపడింది. **ఈ** ప్రాజెక్టు **ద్వారా** ధ భాగస్వామ్యులు, సామాజిక, పర్యావరణ అంశాలపై ప్రత్యక్షంగా లేదా పరోక్షంగా **ఉండే** అనుకూల, ప్రతికూల ప్రభావాలు రెండిటిని ఎస్ఈఎస్ఏ అంచనా వేసింది.

ప్రాజెక్టుకి వర్తించే సామాజిక, పర్యావరణ అంశాలు **అవసరమైనంత వరకు** ప్రాథమిక సర్వే కోసం ఉద్దేశ్యపూర్వకమైన యాదృచ్ఛిక నమూనా **లో** అనుసరించబడింది. గుజరాత్, పంజాబ్, కర్ణాటక, బీహారు ఈ నాలుగు రాష్ట్రాల్లో ప్రాజెక్టు ప్రాంతానికి సంబంధించిన ధ ప్రదేశాల్లో అనగా **8** జిల్లాల్లో **ని 282** గ్రామాల్లో సర్వే **చేయటం** జరిగింది. ఎంపిక చేసిన సామాజిక, పర్యావరణ సూచికల **ఆధారంగా** నమూనా గ్రామాలను చివరిగా నిర్ణయించటానికి జిల్లా పాల **సంఘాల తో** సంప్రదించారు. ప్రాథమిక సర్వే కింద మొత్తం **8291 కుటుంబాలను సంప్రదించటం జరిగింది . ఈ కార్యక్రమములో భాగస్వామ్యులు** సర్వే,

వ్యక్తిగత సమావేశాలు లేదా ఫోకస్డ్ గ్రూపు డిస్కషన్స్ (ఎఫ్‌జిడిలు), గ్రామ సమావేశాల ద్వారా నిమగ్నమయ్యారు. 4 రాష్ట్రాల్లో మహిళలు, షెడ్యూల్డ్ కేస్ట్స్ (ఎస్సీ), షెడ్యూల్డ్ ట్రైబ్స్ (ఎస్టీ) , పాల వ్యాపారులను నిమగ్నం చేసి మొత్తంగా , 406 ఎఫ్‌జిడిలు నిర్వహించబడ్డాయి. అదనంగా, గ్రామస్థాయి పాల సమితిలు, పాల సంఘాలు, రాష్ట్ర స్థాయి సమాఖ్యలు , ఇతర సంబంధిత సంస్థలతో చర్చలు జరిగాయి.

1.2 ధానాలు మరియు నియంత్రణల స ీక్ష

ప్రపంచ బ్యాంక్ భద్రత నియమాలు, కార్యక్రమ విధానాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని పర్యావరణ, సామాజిక అంశాలకు సంబంధించి ప్రాజెక్టు అమలుచేయటానికి వర్తించే జాతీయ, రాష్ట్ర స్థాయి ధానాలు, నియంత్రణల సమీక్షించడం జరిగినది. అలాగే ప్రస్తుతమున్న ధానాలు, నియంత్రణలు తగిన ధంగా సరిపోతున్నాయా లేదా అని అంచనా వేసి, చేర్చాల్సిన అంశాలను గుర్తించి, ఎన్వైరన్‌మెంటల్ అండ్ సోషల్ మేనేజ్‌మెంట్ సోషల్ ఫ్రేంవర్క్‌లో (ఈఎస్ఎంఎఫ్) లో అదనపు భాగంగా చేర్చబడిన ఈ స ీక్ష సహాయపడుతుంది.

1.3 పర్యావరణ మరియు సామాజిక ఆధారం

గుర్తించిన కొన్ని ముఖ్యమైనసామాజిక, పర్యావరణ అంశాలు ఈ కింది ధంగా ఉన్నాయి:

. వెనకబడిన తరగతులను నమూనా చేర్చుకోవటం వల్ల సర్వే చేయబడిన వెనకబడిన వర్గాలకు చెందిన (ఎస్సీ, ఎస్టీ, ఇతర వెనకబడిన వర్గాలు) కుటుంబాలలో 50 శాతానికి పైగా ప్రజలు దేశంలోని సాధారణ ప్రజానీకం సరళితో సమానంగా లేరని సర్వే గుర్తించింది. ఈ అత్యధికశాతం కుటుంబాలు పాడి పరిశ్రమని ఒక ముఖ్యమైన ఆర్థిక కార్యకలాపంగా చేపట్టారని చెప్పారు.

. సర్వే చేయబడిన కుటుంబాల ప్రధాన ఆర్థిక కార్యకలాపాలు వ్యవసాయక ఆధారంగా అనగా పాడి పరిశ్రమ, వ్యవసాయం, పొలంలో కూలీలుగా పనిచేసి సంపాదన చేసే గా ఉన్నాయి. సర్వే పాడి పరిశ్రమ రైతుల్ని పరిగణలోకి తీసుకోవటంతో దాదాపు కుటుంబాలలో అందరూ డెయిరీ నుంచి (30-50 శాతం ఆదాయం) పొందుతున్నట్లుగా చెప్పారు.

. సర్వే చేయబడిన 90 శాతం కుటుంబాలు భూ ంలేని, ఉపాంత(1 హెచ్ఎ వరకు), చిన్న (2 హెచ్ఎ వరకు) రైతులుగా ఉన్నారు.

. సాగు భూ ం కంటే పాలిచ్చే జంతువుల పంపిణి మరింత సమానంగా జరిగింది.

. ప్రస్తుతం పశుగ్రాస పంటల సేద్యం నీటిపారుదల ఉన్న ప్రాంతాల్లోని కుటుంబాలల్లో ఎగువ తరగతి రైతులు మినహా మిగిలిన సన్న, చిన్నకారు రైతుల పంటల సాగు ప్రాధాన్యత రీతిలో లేదు. పశుగ్రాస పంటల ఉత్పాదకత తక్కువగా వుంది.

పంటల అవశేషాలు పశువులకు ఇచ్చే ఆహారంలో అతి ఎక్కువకాగా, మేసే భూ ం నుంచి వచ్చే జీవసమూహం తర్వాత స్థానాన్ని ఆక్ర ంచింది.

. సర్వే చేసిన కుటుంబాల లో ఎక్కువమంది (దాదాపు 95 శాతం మంది) పాలిచ్చే జంతువులకు పశుసాలలో ఆహారం ఇస్తున్నట్లుగా చెప్పారు.

. కుటుంబాలలోని మహిళలు పాల ఉత్పత్తిలో నిమగ్నం కావటం ప్రముఖంగా వుంది అలాగే వారు పాలిచ్చే జంతువుల ఉత్పత్తి లక్షణాలు, ఆహారం, పునరుత్పత్తి మొదలగు అలవాట్లను గురించి మెరుగైన అవగాహన ఉంది.

. గ్రామస్థాయి పాల సమితి (డిసిఎస్)లో మహిళల సభ్యత్వం నిష్పత్తి 14.2 శాతం(పంజాబ్‌లో) – నుండి 32 శాతాల(కర్ణాటక) మధ్యగా ఉంది.

. ఉత్పాదకత, జన్యుపరమైన సంభావ్యతని పెంచటానికి కృత్రిమ గర్భాధారణ పద్ధతులు ఒక ప్రధానమైన ఆచరణగా కనిపించింది.

. పాల ఉత్పత్తి రైతులు ఆహార అవసరాలు, కృత్రిమ గర్భాధారణ పద్ధతులు, గ్రామస్థాయి పాల సమితి ద్వారా అనారోగ్య జంతువుల చికిత్స వంటి అదనపు సేవలు, ఉత్పాదకాలను అంచనా వేయటానికి ప్రాధాన్యతనిస్తే , ఏనిమల్ హజ్బెండరి (ఏహెచ్) భాగం ఉచిత టీకాకి ప్రాధాన్యతనిచ్చింది.

.సేకరించిన (ఎక్కువగా మహిళలచే) 50 శాతం పేడని వంట కోసం పిడకలుగా మార్చటం ద్వారా ిథైన్ సర్గాలను తగ్గి ంచే చర్య చేపట్టారు.

. పాలిచ్చే ప్రతీ జంతువుకు ప్రతీ రోజు 30 లీటర్ల కంటే తక్కువ నీరు అవసరమవుతుందని దాదాపు 72 శాతం కుటుంబాలు చెప్పారు.

. ఫుట్ అండ్ మౌత్ డిసీజ్ (ఎఫ్ఎండి)కి, బ్రుసెల్లోసిస్‌కి టీకా అనుసరిస్తున్నామని ఎక్కువమంది రైతులు నివేదించారు.

. జోనోటిక్ వ్యాధులు, వాటి సంక్రమణ గురించి పాల ఉత్పత్తి రైతులకు చైతన్యం లేదని చాలా సందర్భాలలో ో వెల్లడైంది.

1.5. భాగస్వామ్య శ్లేషణ, సంప్రదింపులు

రాష్ట్ర సహకార పాల సమాఖ్యలు, జిల్లా సహకార పాల సంఘాలు గ్రామస్థాయి పాల సమితిలు ు, పశు సంవర్ధక శాఖ/ పశు వైద్య శాఖ చ్/వెటరినరి భాగం, పరిశోధనా సంస్థలు మరియు విశ్వ విద్యాలయాలు, ాపాడి పరిశ్రామభివృద్ధి భాగాలు, మహిళలు, ఎస్సీ/ఎస్టీ సహా పాల ఉత్పత్తిదారులు, ధ స్థాయిల్లోపాడి పరిశ్రమ లో నిమగ్నమైన అసంఘటిత రంగం , వెటరినరి సర్వీసు ప్రొవైడర్లు, నాన్ గవర్నమెంట్ ఆర్గనైజేషన్స్ (ఎన్‌జిఓలు), గ్రామ పంచాయితీలు (జిపిలు) తదితరులు ప్రాజెక్టులో భాగస్వామ్యులుగా ఉన్నారు. భాగస్వామ్య శ్లేషణ,సంప్రదింపుల్లో గుర్తించిన కొన్ని సామాజిక, పర్యావరణ అంశాలు :

. సాగు భూ ి లో వ్యవసాయక, పశుగ్రాస పంటల మధ్య ఉండే పోటీ పెరగటం.

. జీవనోపాధి నుంచి వాణిజ్యపరమైన ాపాల ఉత్పత్తి గ్‌కి మారినట్లైతే కుటుంబ శ్రమపై ఆధారపడటంలో క్రమేణా తగ్గుదల.

. ప్రభుత్వ ఉపాధి కల్పనా కార్యక్రమాలు (మహాత్మా గాంధీ నేషనల్ రూరల్ ఎంప్లాయ్‌మెంట్ చట్టం) ద్వారా పెరిగిన జీతాల వల్ల పశువులు మేపుకార్మికులు పరి ితంగా లభిస్తున్నారు.

. పశు నిర్వహణ ఆచరణల్లో మార్పు వల్ల మహిళలు పాల్గొనటం ఎక్కువ అవుతుందని ఆశించడమైంది.

. ఎస్సీ/ఎస్టీ గ్రూపులు పాడి పరిశ్రమ పైనే నమ్మకాన్ని కలిగి ఉంటారని ఆశించడమైంది , వారు పాల్గొనటమనేది ఉత్పాదకాల స్థాయిపై, వారికి అందుబాటులో ఉండే స్తరణ సేవలపై ఆధారపడి

ఉంటుంది.

. సంస్థాపరమైన అప్పులపై వడ్డీ ధరలు పాడి పరిశ్రమ లో కంటే వ్యవసాయానికే అనుకూలంగా ఉన్నాయి.

. కొన్ని రాష్ట్రాల్లోగ్రామస్థాయి పాల సమితిలు లకు రాజకీయ ప్రాధాన్యతనివ్వటం ఆందోళనకరంగా ఉంది.

. ప్రస్తుతమున్న నిరంతర చెల్లింపు విధానం, గ్రామస్థాయి పాల సమితిలద్వారా జిల్లా సహకార పాల సంఘాల చే ఉత్పాదక సేవలను అందించటం వంటి కార్యక్రమాలు ఉత్పత్తిదారుల ప్రయోజనాన్ని స్థిరపరచడంలోఒక కీలకమైన పాత్రని పోషిస్తోంది.

. గ్రామ స్థాయిలో వెటరినరి ఆసుపత్రులు,డిస్పెన్సరీలు సేవలను అందించే సమయం లో పరి ఁతమైన అంశంగా నిరూపించబడింది. గిరిజనులు ఎక్కువగా ఉండే ప్రాంతంలో ఇది ఒక ముఖ్యమైన అంశంగా ఉంది.

. డెయిరి రంగంలో ఎన్‌జిఓల పాత్ర పరి ఁతంగా ఉంది. వారు జోక్యం చేసుకున్న చోట రైతులకు డెయిరి ఆధారిత ఉత్పాదక సేవల్ని కేటాయించటం కంటే వారికి పశువులను పంపిణీ చేయటాన్నే ఎక్కువగా ప్రోత్సాహిస్తున్నారు.

1.6 పర్యావరణ , సామాజిక నిర్వహణ ప్రణాళిక వ్యవస్థ

ఎస్ఈఎస్ఏ ఫలితాలపై ఆధారపడి, ఎన్‌డిఎస్‌పి అమలుతో భాగంగాఒక సక్రమమైన ఎన్విరాన్‌మెంటల్ , సోషల్ మేనేజ్‌మెంట్ ఫ్రేమ్‌వర్క్ (ఈఎస్ఎంఎఫ్) రూపొందించటం జరిగినది. అలాగే ప్రతిపాదిత ప్రాజెక్టు ద్వారా కలిగే సామాజిక, పర్యావరణల ఉండే ఫలితాల ప్రభావాల గుర్తింపు, తగ్గింపు చర్యల వరాలు, ప్రభావాన్ని పర్యవేక్షించే సూచికలు (ప్రక్రియ, ఫలితం సూచికలు) ఎస్ఈఎస్ఏ భాగంగా ఉన్నాయి.. ఈ ఈఎస్ఎంఎఫ్ ప్రాజెక్టు క్రమం ప్రకారం అమలు షెడ్యూల్‌ని వివరిస్తుంది . సామాజిక, పర్యావరణ ఎ నిర్వహణ కోసం సంస్థాపరమైన ప్రణాళికా వ్యవస్థ ను ప్రతిపాదిత ఎన్‌డిఎస్‌పి ప్రాజెక్టు నిర్వహణ లో పొందు పరచటమే కాక ఎ ఈ అంశాలను పరిష్కరించటానికి కావల్సిన శిక్షణ, సామర్థ్య నిర్మాణాన్ని కూడా భాగంగా చేర్చింది.

ప్రభావాల గుర్తింపు: సందర్భం, తీవ్రత, ప్రదేశం, వ్యవధి వంటి ఎంపిక చేసిన అర్హతల ఆధారంగా ఇది జరిగింది. ఈఎస్ఎంఎఫ్ కింద, అనుకూల ప్రభావాల కోసం పెంపొందించే చర్యలు సూచించబడ్డాయి; వ్యతిరేక ప్రభావాల కోసం తగ్గింపు చర్యలు చేర్చబడ్డాయి. ఈ ప్రభావాల్లో కొన్నింటిని ప్రాజెక్టు డిజైన్‌లో పరిగణలోకి తీసుకోవటం జరిగినది

పాల ఉత్పత్తిదారులకు పెరిగిన ఆదాయ అవకాశాలు, కృత్రిమ గర్భధారణ, పేరా వెటరినేరియన్స్, లోకల్ రిసోర్స్ పర్సన్స్ (ఎల్ఆర్‌పిలు), పాల సేకరణ, భారీ సరఫరాల ద్వారా కూడా గ్రాఁణ ప్రాంతాల్లో ఉపాధి అవకాశాలు అనుకూల ప్రభావాల్లో కొన్ని భాగంగా ఉన్నాయి. పాలిచ్చే జంతువుల జన్యుపరమైన సంభావ్యతని మెరుగుపర్చటం ద్వారా పాల ఉత్పత్తి పెరిగి అది పాల ఉత్పత్తిదారుల ఆదాయ స్థాయిలు పెంచటానికి దారితీస్తుందని ఆశించడమైంది.

. కమ్యూనిటీ ఆరోగ్యం, భూ ు, నీరు మొదలైన వాటిపై ప్రభావం వంటి ప్రాజెక్టు కార్యకలాపాలకు సంబంధించిన చాలా పర్యావరణ ప్రభావాలు ఎంతో అనుకూలంగా ఉండి, భారత ప్రభుత్వం (జిఓఐ) కేటాయించిన ప్రత్యేక సాంకేతిక మేన్యువల్స్ , స్టాండర్డ్ ఆపరేటింగ్ ప్రొసీజర్స్ (ఎస్ఓపిలు) ఈ ప్రభావాల్లో చాలా వాటిని పరిష్కరించటానికి చాలినట్లుగా ఉన్నాయి. ఈ మేన్యువల్స్ పరిధిలోకి రాని కొన్ని పర్యావరణ ప్రభావాల్ని పరిష్కరించటానికి ప్రత్యేక చర్యల్ని ఈఎస్ఎంఎఫ్‌లో చేర్చబడ్డాయి. బల్క్ ఎల్క్ కూలర్స్ (బిఎంసిలు) నెలకొల్పటం ద్వారా వాహనాల వినియోగంను తగ్గించటం పర్యావరణంపై అనుకూలమైన ప్రభావాన్ని కలిగి ఉండటమే కాకుండా ఇది పాల అంతిమ ప్రక్రియ వ్యయాన్ని కూడా తగ్గిస్తుంది.

ధ ఉప భాగాల కింద ప్రాజెక్టు ఎటువంటి భూస్వాధీనత/ నియోగాధికారం , ప్రజల స్థానభ్రంశం లేకుండా చేయటానికి ఈఎస్ఎంఎఫ్ ప్రక్రియ లో స్క్రీనింగ్ ప్రక్రియను భాగంగా చేర్చడం జరిగినది. ఏదైనా ఒక కొత్త భూ ు అవసరమైతే, ప్రత్యక్షంగా కొనుగోలు చేసే పద్ధతి అవలంబించబడుతుంది. ప్రాజెక్టు కార్యకలాపం కోసం సేకరించినఏదైనా ప్రభుత్వ భూ ు కేటాయింపు విషయంలో రుణ భారం లేకుండా ప్రాజెక్టు చర్య తీసుకుంటుంది. అందువల్ల, ఇన్‌వాలంటరి రీసెటిల్‌మెంట్‌పై (ఓపి 4.12) బ్యాంకు ధానం ఈ ప్రాజెక్టుకి వర్తించదు.

ఈఎస్ఎంఎఫ్ ప్రక్రియ ిత్రం ప్రతిపాదిత ఎన్‌డిఎస్‌పి పెట్టుబడులు అన్నింటికి అనుసరించాల్సిన వ్యూహాన్ని స్పష్టంగా తెలియచేస్తోంది.

. ప్రాధాన్యతలేని ప్రభావాలతో ఉన్న ప్రతిపాదనలకు ఎటువంటి తదుపరి చర్య అవసరం లేదు, అ ఆమోదించబడతాయి.

. స్వల్ప ప్రభావాలతో ఉండే ప్రతిపాదనలు చక్కగా ఆచరించటం కోసం మరియు వర్తించే ఎస్ఓపిల కోసం , సూచనలతో ఆమోదించబడతాయి.

. ఒక మాదిరి ప్రభావం కలిగిన ప్రతిపాదనలు అనుసరణీయ పర్యవేక్షణతో సరిపడే తగ్గింపు చర్యలు ి చేర్చబడిన తర్వాత ఆమోదించబడతాయి.

. ప్రధాన ప్రభావాలు ఉంటాయని ఆశించే ప్రతిపాదనల కోసం పర్యావరణ, సామాజిక ప్రభావం అంచనా సూచించబడ్డాయి . ఎన్వైరన్‌మెంటల్ అండ్ సోషల్ మేనేజ్‌మెంట్ ప్లాన్ (ఈఎస్ఎంపి) ని అనుసరించే షరతు ింద చివరి ఆమోదం లభిస్తుంది.

మహిళలు, ఎస్సీ/ఎస్టీ , ఇతర బలహీన వర్గాలు లేదా గ్రూపులు పాల్గొనటానికి , నిమగ్నం కావటానికి ప్రాజెక్టు ఎటువంటి అవాంతరాన్ని కలగచేయలేదు. వారు ఎక్కువగా పాల్గొనటానికి , ఈఎస్ఎంఎఫ్ ఇన్ఫర్మేషన్ ఎడ్యుకేషన్ అండ్ కమ్యూనికేషన్ (ఐఈసి), శిక్షణ, సామర్థ్య నిర్మాణం వంటి చర్యలను చేర్చింది. ఇతరులతో సమానంగా ప్రాజెక్టు ప్రయోజనాలు పొందటంలో సహాయం చేయటానికి ఈ బలహీన వర్గాలకు సాంస్కృతికంగా సక్రమమైన శిక్షణా మాడ్యుల్స్ అభివృద్ధిచేయబడతాయి. స్తరణ సేవలు, పశుగ్రాసం అభివృద్ధి చేయటం, పశువుల బీమా తదితరాల వంటి ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలను ఈ బలహీన వర్గాలు పొందటంలో సహాయం చేయటానికి ఈఎస్ఎంఎఫ్ ఈ చర్యల్ని కూడా చేర్చింది. గ్రామ స్థాయి సంస్థల్లో మహిళలు, ఎస్సీ/ఎస్టీ, ఇతర బలహీనవర్గాల గ్రూపుల సభ్యత్వం, ప్రాతినిధ్యంపై ప్రాజెక్టు ఒక సమాచార సేకరణ విధానం ను అభివృద్ధి చేస్తుంది.

ప్రాజెక్టుపై ప్రభావాన్ని కనబరచటానికి అవకాశమున్న ఈ అండ్ ఎస్‌కి సంబంధించి తలెత్తే అంశాలను పరిష్కరించే పర్యవేక్షణ, మూల్యాంకనం, నిరంతర ం నేర్చుకోవటానికి సంబంధించి ఈఎస్ఎంఎఫ్‌కి అంతర్గతంగా ఒక ఉప భాగం ఉంది.

సంస్థాపరమైన స్థాయిలో, ఎన్‌డిడిబి ఒక ఇంప్లిమెంటేషన్, కోఆర్డినేషన్ (ఐసి) భాగాన్ని స్థాపిస్తుంది. ఇది ఎన్వైరన్‌మెంటల్ అండ్ సోషల్ మేనేజ్‌మెంట్ (ఈఎస్ఎం) భాగాన్ని కలిగి ఉండి ప్రాజెక్టు ఈ అండ్ ఎస్‌కి సంబంధించిన అంశాల్ని పరిష్కరిస్తుంది. ఈఎస్ఎం భాగం ఎన్‌డిడిబి డెయిరి సర్వీసెస్‌తో (ఇంప్లిమెంటింగ్ ఏజెన్సీలను-ఐఏలు గుర్తించటానికి , అభివృద్ధిచేయటానికి, ప్రోత్సహించటానికి బాధ్యతవహిస్తుంది) నిరంతరం పరస్పరం సంప్రదిస్తుంది ,

ఈఎస్ఎంఎఫ్ కార్యకలాపాల ప్రణాళికని, అమలుని పర్యవేక్షిస్తుంది. ఈఐఏ స్థాయిలో, ఈ అండ్ ఎస్ అంశాల నిర్వహణ కోసం వేరుగా ఒక భాగం ఉంటుంది. ఈ అండ్ ఎస్ అంశాలకు సంబంధించి తెలియపర్చిన నిర్ణయాలు చేయటంలో ఈఎస్ఎం భాగానికి కావల్సిన సమాచారాన్ని ఎన్‌డిడిబి సాంకేతిక, నిర్వహాక అధికారులు కేటాయిస్తారు. ప్రాజెక్టు కింద ఈ అండ్ ఎస్ నిర్వహణ అంశాలపై ఎన్‌డిడిబి, ఎన్‌డిడిబి డెయిరి సర్వీసెస్ అధికారులకు ప్రాజెక్టు శిక్షణ, సామర్థ్య నిర్మాణాన్ని చేర్చింది.

ప్రాజెక్టులో భాగంగా, పైలట్లను తీసుకుంటారు. వ్యర్థాల నిర్వహణ, పశుగ్రాసం అభివృద్ధి , ఁడ్జైన్ సర్గాలపై పైలట్లను తీసుకోవాలని ఆరంభంలో ప్రతిపాదించబడింది.